
LA DECLARACIÓ JURADA

articles

M. LUZ RETUERTA*

HISTORIADORA

Sant Feliu de Llobregat ocupat per l'exèrcit de Felip V, 6 de maig de 1714

Avui, en aquesta petita llibreta, he apuntat algunes coses que heu de tenir presents per a més endavant. A partir d'ara no sé què passarà i per això és important que sapigueu el que hem viscut en els últims mesos.

Aquest matí, amb en Cirera, hem anat a cal notari, el mas que hi ha a tocar la riera de la Salut. Fa nou mesos que ha començat el setge de Barcelona i necessitem donar fe de la dramàtica situació en què es troba el poble. Som els jurats de Sant Feliu de Llobregat, els encarregats del govern de la vila.

Hem decidit fer aquest pas perquè les forces borbòniques no paren d'imposar-nos càrregues en diners i treballs. I ja no podem consentir més les seves exigències. Les arques del municipi són buides i per això hem pensat que fóra bo deixar constància per escrit de tot el que ens ha passat en els últims mesos. La nostra capacitat de resistència s'ha acabat i per això lliurem un memorial a en Patiño, l'Intendent, on detallarem tot el que hem viscut. També guardarem una còpia de l'escrit per deixar-la a l'armari de les tres claus, on es custodia l'arxiu de la vila, i així ho recordaran els que vinguin darrere.

* **M. Luz Retuerta** Jiménez (Sant Feliu de Llobregat, 1959). Llicenciada en història per la Universitat de Barcelona i directora de l'Arxiu Històric Comarcal de Sant Feliu de Llobregat. És membre de la junta del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

Francesc Bosch és un notari jove que abans del setge exercia a Barcelona. Després se'n va anar de la ciutat. No va voler ser-hi quan van arribar les tropes borbòniques i es va traslladar a Sant Feliu, a casa d'uns familiars. Des de llavors ha aplegat una bona clientela entre els vilatans dels pobles de la rodalia. Són pagesos com nosaltres i també menestrals de Sant Vicenç, Sant Joan, Sant Just... Gent empobrida, però acostumada a anar al notari, com la majoria dels catalans. Des de finals de juliol de l'any passat no podem anar als notaris de la capital, per això en Bosch té tanta feina. Dóna fe de petites transaccions, testaments, capítols matrimonials, debitoris, etc. En definitiva, de la vida menuda, marcada per l'excepcionalitat d'una guerra.

Un cop allà, en Bosch ens ha proposat que fem una declaració jurada amb una relació de totes les despeses i treballs que ha prestat la vila des de l'arribada de l'exèrcit de Felip V. "Ho heu d'explicar tot. Com ha quedat el poble i què heu fet per aquest rei. Després, ho traduiré al castellà perquè les noves autoritats ho entenguin", ens ha dit.

Això d'inventariar la desgràcia és fàcil. Arreu es veu la destrucció i misèria. Només em cal fer un tomb pel poble per recordar el malaurat episodi que hi ha darrere de cada destrossa. El celler de ca n'Amigó, destruït; la casa dels Llnell, incendiada; la del Campderrós, arrasada, sense ni els marcs de les portes... La vila és petita. No té ni quatre carrers: el de Dalt, el camí ral (on els Falguera tenen la casa pairal), el carrer nou (per on antigament passava una riera) i cases al redós de la plaça (amb la carnisseria i la botiga de l'apotecari) i al voltant de l'església parroquial de Sant Llorenç. La resta són masos isolats, encara més

malmesos. Si no apleguem ni 300 ànimes, i abans de la guerra érem més de 600 persones!

Les tropes franceses i castellanques han saquejat tantes vegades el poble, que no hi ha família que no n'hagi patit les conseqüències. Vivim a la rereguarda d'un dels principals quarts de l'ofensiva borbònica, molt a prop del camp de batalla. Per això la soldadesca afamada i desproveïda hi fa cap sovint i es desferma sense control, amb la vista grossa dels comandaments. Sant Feliu ha rebut de valent. Les vuitanta cases mal comptades tenen el rastre de la desfeta. Han volat portes, finestres, envans i teulades. S'han desproveït i enrunat pallisses, cuines i cellers. Persones i bèsties —si en queden— s'aixopluguen en les mateixes estances. Hi falta de tot: bancs per seure i taules per parlar; pasteres per fer pa i trespeus on penjar les olles. Manquen escudellers per conservar la terrissa i cups, bótes i barralons per guardar el vi. Tot ho han pres.

Però, sobretot, ens falta el cereal per poder pastar pa, l'escudella per omplir l'olla i el vi per dur-nos a la gola. El mes d'octubre passat, el riu Llobregat va sortir de mare i se'n va endur la collita de tardanies. Després, el pillatge i les ordres i requeriments de la Intendència ens van arrabassar el que guardàvem d'amagat. Fins i tot van haver de renunciar als ingressos de la carnisseria del Comú per poder pagar un crèdit per mantenir l'exèrcit! Però aquesta primavera, quan després de l'últim pagament del quarter d'hivern, semblava que remuntàvem, han tornat les imposicions...

Moltes persones han marxat. Algunes, com en Campderrós, ho van fer abans del setge, desitjoses de participar en la defensa de Barcelona. Les cases i terres abandonades van ser les primeres saquejades. Però la majoria se'n va anar després, foragitats per les circumstàncies. Què podien fer a Sant Feliu si ho havien perdut tot: la llar, les collites i fins i tot l'esperança? Els homes i les dones que s'han quedat encara resisteixen, però no saben fins quan...

En Cirera i jo hem fet memòria del paper cabdal que va jugar la vila i, d'acord amb l'ordre cronològic, us faig una crònica detallada dels fets:

A Sant Feliu, l'exèrcit austriacista va pactar la retirada el 21 de juny de 1713. Sí, fou a can Falguera on es trobaren

representants de les dues forces en combat. D'una banda, el marquès de Ceba Grimaldi, i de l'altra, Guido von Starhemberg, virrei i cap de comandament de les tropes austriacistes de Catalunya, acompanyat de l'almirall Jennings. En l'encontre negociaren les condicions de l'evacuació de les tropes imperials i l'entrega de Barcelona, en aplicació del Tractat d'Utrecht del 14 de març d'aquell mateix any. A Sant Feliu van convenir les clàusules de la retirada i l'endemà, a l'Hospitalet, la ratificaren amb la signatura d'un conveni. A partir de llavors, els catalans restàvem definitivament abandonats a la nostra sort.

Però la gent del país es resistia a perdre les lleis de la terra i els diputats i oïdors de la Generalitat convocaren una Junta de Braços a Barcelona. Allà es reuniren membres dels tres estaments: l'eclesiàstic, el militar i el braç reial (on hi havia els representants de les viles i ciutats).

Tinc molt present tots aquests records. Com altres pagesos de la vila, conec bé els esdeveniments. Sé de primera mà el que va passar. Sant Feliu, com a terra de barons, no gaudeix del privilegi de tenir representants a Corts ni a Juntes de Braços, però llavors en va tenir. Moltes viles i ciutats no van poder enviar els seus síndics. L'avenç de les forces borbòniques i l'estat d'ocupació del país els ho impedia. El Consell de la vila de Sant Feliu, reunit a la Rectoria a toc de campana, va triar el seu representant a la Junta: Francesc Panyella. Aquest santfeliuenc va assistir a la majoria de les reunions que es feren a Barcelona entre el 30 de juny i el 10 de juliol. Foren dies intensos. Els braços es debatien entre acceptar les condicions de la rendició sense poder conservar les constitucions i les lleis de Catalunya, o bé resistir fins al final. Els representants populars inclinaren la balança a favor de la resistència, però alguns membres del braç militar, com en Ramon Falguera, s'hi oposaren i marxaren de la ciutat.

A la tornada d'en Panyella, tots els caps de casa s'aixoplugaren a la Rectoria. Volien sentir les seves pròpies explicacions. Després de narrar els fets, va cloure amb aquestes paraules: "L'acord és resistir, així ho ha decidit la majoria." La gent de Sant Feliu sabíem el que allò significava. En patiríem directament les conseqüències. A les portes de la ciutat, érem i som el topall de l'envestida... Però ningú no es podia imaginar tot el que havia de venir... Per això us explicaré què ha passat fins ara.

El 24 de juliol un exèrcit amb 25.000 homes, comandat pel duc de Pòpuli, sortia de Martorell i se situava l'endemà a les portes de Barcelona. Tot el Pla del Llobregat estava sota la submissió borbònica. Després del primer atac, les forces assetjants s'adonaven que la presa de Barcelona no seria un passeig. Mai no havien vist una resistència tan ferotge com la d'aquells barcelonins. Llavors, els atacants van començar a planificar l'assalt. L'enginyer en cap d'Aleshores, Veerbom, presentà el projecte del setge de Barcelona a principis d'agost. Coneixia pam a pam les defenses de la ciutat perquè dos anys abans havia estat presoner després de la derrota de Talamanca. Ràpidament va enllestir el seu pla. Per iniciar el setge havien de fer les casernes per hostatjar la tropa i construir el cordó militar. La idea era fer una petita estructura en poc temps per anar-la millorant després, però la circumval·lació de la línia era molt gran i havien d'obrir les fosses amb rapidesa. De seguida, les tropes es van distribuir en tres quarters, el de l'Hospitalet i Collblanc, un altre a Sarrià i Gràcia, i el tercer al Mas Guinardó i Sant Martí. Aleshores es va començar a fer el cordó del setge.

Heu de pensar que tot això no ho podien fer sols, amb només la mà d'obra dels soldats. Necessitaven moure molta terra i fer feixina (llenya fina) amb prou quantitat per fer i cobrir els terraplens. A més, no disposaven de tots els seus efectius perquè una part important de la tropa sempre ha estat dispersa arreu del país sufocant la rebel·lia i la resistència. Aleshores van nomenar comissaris encarregats de pentinar els recursos de les zones més pròximes. El responsable del proveïment del flanc del Llobregat era i és Josep Fornaguera, avià l'home més odiat de la zona. Ell va distribuir entre les viles del Pla del Llobregat una part de les aportacions que es necessitaven per al setge. I aquí entrem nosaltres, la gent dels pobles de la rodalia més immediata. Els homes i les dones més controlats del país. Els que no hem fugit o no hem passat a la resistència. Els que ens hem quedat per conservar el poc o molt que teníem. De seguida van veure que podien aconseguir amb facilitat que treballéssim per a l'exèrcit. Ens espantaven dient que si no ho fèiem es cobriarien els serveis amb espècies. I el cert és que ja ho havien fet. Primer van desballestar les llars dels que havien fugit, després van assaltar les cases dels que ens hem quedat i durant tot aquest temps sempre han violentat les dones. Però es tractava de continuar vius i d'aturar aquella barbàrie. I vam accedir. Si, ho vam fer. No teníem escapatòria.

Van començar demanant-nos terrellons (peons per remoure i transportar terra) per fer la línia on s'arreceraria la tropa. Es tractava de construir terraplens en rampa, fets amb sacs d'arena i protegits amb feixos de llenya. Eren els primers parapets de la defensa exterior dels soldats i servien per tallar les comunicacions de Barcelona. Una línia en forma de corona que unia, i encara uneix, els tres grans quarters i les terres des del peu de Montjuïc fins al Besòs. Per això ens demanaven més de 241 jornals. També exigien que féssim uns cinquanta bagatges per transportar palla des del quarter de Martorell fins al camp de batalla. Necessitaven proveir la cavalleria. Aquestes eren les demandes, com les complíem era cosa nostra. El Comú va fer una crida entre els joves de la vila. Alguns hi van anar perquè era l'ocasió de guanyar-se un jornal i d'alimentar-se amb el pa de munició. Però l'obra havia de fer-se en poc temps i no teníem prou homes, per això vam recórrer als forasters. La gent de Sant Feliu va anar a fer la línia de l'Hospitalet i de Sants, la part més propera al poble. Us podeu imaginar el que van patir! Era ple d'agost i les bateries de Montjuïc no paraven de disparar-los... I ells treballant a corre-cuita per a l'enemic, sota un infern de pols i de calor. Eren allà, resistint entre cabassos, pales i sacs de terra! Feinejant a sol i a serena, perquè tot s'havia d'enllespideniel@hotmail.com abans de l'arribada de les pluges de setembre. Però per desgràcia, al final, alguns no van poder tornar a casa...

Quan una part dels més joves era fora amuntegant terra i traslladant palla, la resistència va actuar. Nosaltres, els més grans, ho vam viure, i alguns dels refugiats de les muntanyes ho van protagonitzar. Un dels escenaris dels fets: Sant Feliu de Llobregat.

El 5 d'agost, entre Cornellà i Molins de Rei, dos capitans de la resistència van capturar un comboi de 14 mules. Com ens vam alegrar d'aquesta actuació! Per fi una resposta a l'abús de les requis. A nosaltres, la gent del Llobregat, ens ho prenen tot: les bèsties per llaurar el camp, les eines per adobar els cavalls i les barques per pescar del Delta. Com podem guanyar-nos el pa i alhora mantenir l'exèrcit? I això sense revoltar-nos! Impossible.

Era l'hora de començar a organitzar-se per donar suport a la capital des de la rereguarda. Més tard, els voluntaris van anar a Sant Feliu a enfrontar-se amb les tropes filipistes. Dies enrere, en una conversa de taverna, havien sentit dir

que només hi havia un petit destacament vigilant la vila. Era una bona ocasió per fustigar-los. Aviat, però, aquelles dependències van rebre 400 homes de la cavalleria de reforç. Davant d'això, els resistents fugiren, travessaren el Llobregat i es dirigiren cap a Viladecans. La cavalleria els perseguí, va fer vint-i-dos presoners i va matar quatre persones. Però la major part dels resistents van fugir a Sant Climent. Allà, a les muntanyes, s'incorporaren dues companyies de fusellers i els refugiats amagats. Aquests eren els nostres. La gent de la comarca que s'havia cansat dels maltractaments de les tropes. Els que no estaven disposats a claudicar. Llavors, els enemics (amb 400 homes) intentaren atacar-los, però la gent del país s'hi resistí i els obligà a retirar-se, seguint-los fins a Sant Boi de Llobregat.

Va ser una batuda de les grosses!!! Els nostres, entre morts i ferits, van comptar quaranta-cinc homes. Dos d'ells moriren en combat a Sant Feliu, en camps d'en Falguera. En canvi, l'enemic va tenir 186 baixes. Gavatxos, castellans i flamencs queien de quatre potes en les lladroneres de la zona. Molts perderen la vida com conills. La pagesia sabia com abordar-los. Però l'alegria de la victòria va durar poc. La repressió fou salvatge. L'atac portava el signe d'una complicitat, la nostra. I ells ens ho van voler castigar. A partir de llavors les seves exigències serien encara més humiliants.

Sí, al Delta s'ha pogut combatre amb més possibilitats d'èxit. Les muntanyes del Garraf-Ordal són bons amagatalls per a la gent del país. Des d'allà es poden castigar les forces d'ocupació. Però la situació de Sant Feliu és ben diferent. És massa prop de la ciutat i al peu d'un camí ral estratègic per a les comunicacions. Les muntanyes de Collserola són a tocar, però les forces de Felip V sempre hi han destinat molts efectius per controlar-les. En canvi, aquell delta, obert al mar i envoltat de muntanyes, era les ales de Barcelona. D'això, ells, les forces borbòniques, n'eren ben conscients, també sabien que, per posar-hi remei, havien de dedicar-hi molta feina i recursos. I els mesos passaven i la situació continuava... Fins que decidiren fer-se forts al Delta i tallar així definitivament les ales d'aquella rebel ciutat.

A partir de finals de 1713, els enginyers militars van començar a treballar per millorar les defenses. Van fortificar punts de la platja del Llobregat per garantir el desembarcament de queviures i pertrets de guerra; de la platja de Llevant, per la part del Besòs, per tancar l'altra sortida al mar; i de la zona central, per evitar les avingudes dels miquelets

i voluntaris des de les muntanyes. L'objectiu era barrar definitivament el pas a l'enemic.

A la banda del Llobregat, hi treballa l'enginyer aragonès Francesc Mauleon sota les ordres de Verboom, el cap dels enginyers militars d'aquesta part del front. Quan ell va arribar, el setge havia començat. Venia amb fam d'honors i reconeixements. La majoria dels enginyers són flamencs, i del gust de Verboom; o francesos, i de la corda de Vaubam, per això es va trobar sol, en terra de ningú, i va voler fer-se forat. I bé que ho ha aconseguit! La gent sota les seves ordres ho sap de primera mà. Entre ells, els de Sant Feliu. Mauleon va fer el disseny de les diferents fortificacions de la zona de la platja i dels ponts sobre el Llobregat. Les ordres eren clares. Fins ara només hi havia el pont romà de Martorell i calia fer-ne dos més per defensar el Delta i la vall baixa del riu. L'objectiu era que la tropa passés d'un lloc a l'altre amb facilitat. Una estructura de fusta unia Sant Boi amb Cornellà, i una l'altra, substituïa la barca que comunicava Sant Andreu amb Castellbisbal. Havien de ser prou fortes per superar les envestides de les pluges de tardor. Ara som a la primavera i sembla que els ponts aguanten. Però ningú no hi confia gaire. Els més grans encara recorden haver sentit parlar dels diferents enderroc del pont de Sant Boi. I això que l'últim s'ensorrà fa més de 100 anys! Des de llavors no se n'ha fet mai cap de nou. Però aquest enginyer és tossut, com a bon aragonès. I hi hem hagut d'enviar 112 homes a compte del municipi. Alguns són de la vila, però la majoria forasters. També hem fet jornals per traslladar la fusta per fer el pont de Sant Andreu i hem dut els nostres carros i bous per traslladar-la.

Per controlar el Delta no hi podia anar qualsevol. Necessitaven una persona amb lligams a la terra. Algú capaç de repartir gràcies a canvi de favors. Un home que pogués exigir deutes contrets. En definitiva, un instigador de traïcions. I aquell home hi era. Sí, el tenien. Era el Baró d'Eramprunyà, un reconegut borbònic. El candidat òptim. Ell s'encarregaria de posar en cintura aquella insurrecta pagesia, van pensar els filipistes. I el van enviar a terres d'aiguamolls amb una companyia de soldats flamencs. A partir de llavors, la gent d'Eramprunyà va tenir dos motius per tirar endavant la seva lluita: defensar les lleis de la terra i alliberar-se del jou del senyor. El baró també va tenir un doble interès per combatre-hi: sufocar la revolta dels seus vassalls i situar-se entre els possibles guanyadors de la guerra.

I nosaltres, la gent de Sant Feliu, quin paper hi jugaríem? Doncs llavors vam saber com seria la pitjor represàlia. Ens van exigir donar suport al baró. I, a partir del mes de febrer de 1714, vam haver de transportar provisions i armes des de Castelldefels fins al camp de batalla. Poc abans, els filipistes van intentar desembarcar els pertrets per l'embarcador del Llobregat, però no ho van aconseguir a causa del mal temps. Per això vam rebre les ordres de ser els braços que arrossegessin les vitualles. L'embalum bèl·lic disparat al camp de batalla. I també al Delta contra els refugiats de les muntanyes (els nostres familiars, veïns i amics que hi continuaven). Però no, aquesta feina no la faria la gent del poble. La pagaríem a uns altres. Ningú dels revoltats ens veuria portant a coll les armes...

Llavors la resistència es va reorganitzar i el mes d'abril, quan es desembarcaven les provisions, una companyia de fusellers va atacar per impedir-ho.

Fa poc els borbònics han marxat del Delta fastiguejats. Sí, per ara han claudicat, però les seves exigències sobre la gent més oprimida, com nosaltres, continuen. I, com que ja no se'n fien, no volen prestacions en serveis, només volen diners, cobrar en metàl·lic! Ahir van venir els agents d'Intendència per dir que preparéssim la bossa amb els diners. Només tenim uns dies per recaptar-los. Enlloc els tenim i ja no podem endeutar-nos!

El notari ha anat apuntant el que li hem dit, però en el document no ha posat tot el que us acabo d'explicar. Només faltaria! Vindria en Fornaguera i ens pelaria a tots!

Només ha fet una relació sumària dels serveis que hem prestat i del diners que ens hem gastat fins ara. La majoria de coses que us acabo de dir no hi surten. Per això és tan important que tingueu presents aquestes notes. Si les llegiu amb deteniment entendreu la declaració jurada. I amb els dos documents sabreu el que ens va passar. Perquè tot això que he apuntat no és història. És veritat. I vosaltres en tindreu constància.

Joan Paissa,
Jurat de Sant Feliu de Llobregat.

Postdata: Aquí us he deixat una còpia del document perquè ho pugueu comprovar.

Nota de l'autora:

He escrit aquest relat inspirant-me en la declaració que van presentar els jurats o regidors de Sant Feliu de Llobregat davant el notari Francesc Bosch i Soler el 6 de maig de 1714. Es tracta d'un document notarial que es conserva a l'Arxiu de Protocols de Barcelona. També he utilitzat la bibliografia i les fonts documentals sobre el tema d'àmbit general i del Baix Llobregat. En especial els treballs publicats per Josep Campmany (a qui fins i tot li haig d'agrair alguna informació inèdita) i Jordi Cañameras, així com les dades de la meua pròpia recerca. Tots els fets que es relaten tenen una base històrica.